

вання складають основну варіативну характеристику навчання, як фундаментальності, яка включає головну ідею цілісного взаємозв'язаного бачення людини, суспільства і природи. Тобто, предметна й соціальна компетентності – взаємозв'язані компоненти, які опускати чи роз'єднати не можна.

Предметно-практична діяльність з опанування теоретичного мислення, як основи компенсації зорової недостатності дітей з глибокими порушеннями зору, потребує певної логіки побудови навчального процесу, яка враховує логіку формування понять. Поняття виступає як форма відбиття об'єкту та як особлива розумова дія, за рахунок формування таких розумових дій як: загальне, особливе, одиничне, а також розумових операцій: аналіз, синтез, рефлексія.

Таким чином, в фундамент навчальної галузі «Людина і світ» закладається основа предмету науки та логіки системного розкриття цього предмету, проектується зміст і діяльність його засвоєння. Зміст стандарту спеціальної освіти з цієї галузі залишається незмінним із загальноосвітніми вимогами масової школи, змінюється лише порядок подачі матеріалу, згідно особливостей навчання сліпих та слабозорих учнів, в умовах спеціального навчання.

Література:

1. Баксанский О.Е., Кучер Е. Н. Когнитивный образ мира: Научная монография / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер. М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 224 с.
2. Краевский В. В. Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 352 с.
3. Покутне ва С. О. Науково-теоретичні засади формування змісту навчання в освітній галузі «Людина і світ» у школах для дітей з глибокими порушеннями зору: монографія / Покутнева С. О. – К., 2008. – 204 с.
4. Рамен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ.. – М., «Когито-Центр», 2002. – 396 с.

УДК 376-056.264:376.016:811.161.2'35

Рецензент: Л. І. Бартенєва,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ ПОРУШЕНЬ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ШКОЛЯРІВ 5-6 КЛАСІВ ІЗ ТПМ

З. С. Пригода

У статті представлено методика діагностики писемного мовлення учнів середньої ланки, що навчаються у школах для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Обґрунтовані напрямки діагностичної методики.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, орфограма, диктанти, орфографічна навичка, види диктантів, теоретичні знання.

Методика диагностики нарушенной письменной речи у школьников 5–6 классов с ТНР

В статье представлена методика диагностики письменной речи учеников среднего звена, которые учатся в школах для детей с тяжелыми нарушениями речи. Обоснованы направления диагностической методики.

Ключевые слова: тяжелые нарушения речи, орфограмма, диктанты, орфографический навык, теоретические знания.

The diagnostic technique of written speech disabilities at students with severe speech disabilities of 5-6 forms

The diagnostic technique of written speech disorders at students with severe speech disabilities of 5-6 forms is represented in the article. The diagnostic technique directions are determined.

Keywords: *severe speech disabilities, orthographic rules, dictations, orthographic skills, theoretical knowledge.*

На сучасному етапі одним з найважливіших завдань спеціальних загальноосвітніх шкіл постає питання орфографічної грамотності школярів із тяжкими порушеннями мовлення. Аналіз літературних досліджень свідчить про те, що формування орфографічної грамотності відбувається на протязі чотирьох умовних періодів: I період – 1-3 класи, II – 4-6 класи, III – 7-9 та IV – 10-11 класи. Експериментальні дослідження О. В. Елецької, Н. Ю. Горбачовської підтверджують наявність великої кількості орфографічних помилок у писемній продукції учнів 5-6 класів з ТПМ, проте немає однозначних наукових даних стосовно природи їх виникнення. Таким чином, постає необхідність дослідити психологічні механізми морфологічних помилок.

Запропоновані завдання дозволять виявити не лише лінгвістичні знання учнів, а й стан сформованості усіх компонентів, які забезпечують засвоєння морфологічного принципу письма в цілому. На думку сучасних вчених, І. В. Прищепової, Р. І. Лаласвої та ін., саме сформованість зорового, мовнорухового та слухового аналізаторів, сприймання, уваги, пам'яті та самоконтролю, забезпечують опанування грамотним письмом, тому вважаємо, що варто детально перевірити їх сформованість у учнів з ТПМ.

У статті ми пропонуємо розглянути розроблену нами методикою діагностики писемного мовлення, яка передбачає виявлення різних типів дизорфографічних помилок та їх поширеність у писемній продукції учнів з ТПМ.

Загальновідомо традиційним способом перевірки орфографічних знань є диктант, який у латинській мові «dicto» означає «говорити для записування». Отже, диктант є письмовою роботою, однією із найхарактерніших ознак якої є запис тексту, що сприйнятий на слух.

Проведення різних видів диктантів дозволить нам дослідити стан сформованості теоретичних знань в учнів середньої ланки, з тяжкими порушеннями мовлення, а також систематизувати орфографічні помилки та визначити механізми їх виникнення.

Проведення диктантів відбувається за загальноприйнятою методикою. Завдання, які подаються для 5-6 класу, відрізняються насиченням орфограм, та ускладненим мовленнєвим матеріалом. Ми пропонуємо такі види письмових завдань, які поділені за наступними напрямками:

- диктанти (словниковий, текстовий, самодиктант);
- списування;
- творчі роботи (письмовий переказ та твір);

На нашу думку, розпочинати діагностику писемного мовлення слід з проведення словникового диктанту, в основі якого лежать сформованість слухового сприймання, слухової пам'яті, відповідний рівень сформованості теоретичних знань та уміння ними користуватися. Словниковий диктант є найпростішим видом орфографічного писання, оскільки потребує запам'ятати лише одне слово з орфограмою, сприйняте на слух. Слова для окресленого задку диктанту добираються згідно програмних вимог щодо української мови. Наприклад, текст словникового диктанту для 5-х класів містить слова з орфографічними правилами, що вивчалися у початковій школі, а саме: «написання слів з ненаголошеними голосними в коренях Е – И, написання слів з великої букви, використання м'якого знаку на письмі».

Наприклад:

Великий, криве, тримати, широкий, тривога, блищати, бриніти, дрижати, минулий сливовий, вишневий тихенький;

земля, озеро, верба, шепотіти, весна, олень, перлина, перина, гречаний, небесний.

Дніпро, Київ, Оля, Україна, життя, зима, вересень, ластівка;

Мідь, гість, вісь, олівець, сіль, незнайка, життя, заняття;

Для 6-х класів текст містить написання слів із подвоєними приголосними, правопис префіксів *с-*, *з-*, *роз – без*, написання слів з префіксами *при – пре*, слів з апострофом.

Наприклад:

Миттю, огненний, скажений, височенний, тьмянний, вроджений, денний, орлиний, узбіччя, нежданий, адресований, гілля, туманний, нескінченний, електронний, беззахисний, антропогенний;

Безцінний, розкритий, розшишений, безсилий, безхмарний, зшити, зсохнувся, зчистити, прегарний, предобрий, премудрий, превеликий;

Роз'єднаний, олов'яний, дерев'яний, подвір'я, дев'ять, солом'яний, пам'ять, сім'я, пір'я, н'ятеро, реп'ях, м'ята.

На наступному етапі методики діагностики зміст диктанту ускладнюється, дітям пропонують записати вже не словниковий, а текстовий диктант з орфограмами. Психологічний механізм його є більш складнішим, оскільки слід зосередити увагу та утримувати в оперативній пам'яті не одне слово, а цілу фразу, або її фрагмент. У цьому виді письмової роботи увага школярів зміщується з орфографічного рівня на синтаксичний (утримання зв'язної послідовності слів) і потребує сформованості умінь користуватися орфограмою.

Матеріал для 5-го класу містить слова з такими орфограмами, як: «подвоєння приголосних, написання великої літери, апострофа та префіксів: *с-*, *з-*, *роз – без*, *при – пре* ті ін.».

Наприклад:

Берізонька

На узліссі жила собі струнка, тендітна, білокора, молода берізка. Кожна пора року дарувала їй своє вбрання. Зима дарувала їй пухнасту білу шубку з нею і срібні рукавички.

Та ось прийшла весна, пригріло ясне сонечко і розтанула шубка у берізки. Заплакала вона, засумувала, але сльози були чомусь не гіркі а солодкі.

Минали дні. Сонечко припікало все більше. І ось одного дня берізка себе не впізнала. На кожній гілочці з'явилися довгі сережки. Вони гоїдалися від подиху вітру і сипали додола золотавий пилок, а на гілочках з'явилися маленькі клейкі листочки.

Прийшло літо. Воно одягло берізку у розкішну оксамитову сукню, яка дуже сподобалася птахам.

Але осені ця сукня не сподобалася. Вона вдягла пензлик і розфарбувала її в жовто-вожовті кольори. Стояла берізка і роздавала по листочку свого золота усім, хто бажав.

(За Д. Яворинським)

Завдання для 6-го класу містять слова з орфограмами на «подвоєння приголосних, написання великої літери, написання апострофа, написання префіксів, та ін.». Зміст диктантів насичений складними орфограмами.

Наприклад:

Листопад

Був ясний осінній день. В лісі справжній жовтневий листопад. Клені обсипають від найменшого подиху вітерцю, гаснуть осінні вогневі барви. На широколисті з'являються

брудні плями, і вони здаються відбитком чіхось чорних пальців Деякі листки, засихаючи скручуються в дудочку, і коли обережно розгорнути такий листок, всередині в ньому затремтить кришталева росинка. Дем'яно і Мар'янка пішли у ліс. Сонце стояло високо в небі. У лісі пахло м'ятою і квітами. Скрізь лунав дзвінкий спів птахів. Із трави виглядали маленькі грибочки. Діти наповнили кошики грибочками, і швиденько поверталися додому веселі і щасливі. А дрімучий ліс своїм поглядом приводив їх додому.

(За О. Донченком)

Наступним кроком нашої методики є списування – це вид письма з опорою на зоровий аналізатор. Учням пропонують зразок друкованого тексту який слід самостійно списати. Метою цієї проби є виявлення стану сформованості зорового сприймання та самоконтролю.

У п'ятому класі учням пропонують завдання, що містять такі орфограми як: «написання великої букви та подвоєння приголосних».

Наприклад:

Гірник, молодий, парубок, ткач, боягуз, Запоріжжя, Париж, Прага, Залісся, птах, товариш, багатий, брат, завод, інтелігент, студент, люди

Завдання для шостого класу ускладнюється.

Наприклад:

Арабська Республіка Єгипет, Держава Бахрейн, Республіка Білорусь, Автономна Республіка Крим, Китайська Народна республіка, Корейська Народна-Демократична Республіка, Князівство Монако, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Республіка Індія, Республіка Куба, Республіка Польща, Республіка Румунія, Соціалістична Республіка В'єтнам, Сполучені Штати Америки, Угорська Республіка, Фракція, Іван Петрович Котляревський, Леся Українка, Марія Олександрівна Вілінська, Юрій Клен, Данило Галицький, Нестор літописець, Олександр Невський, Ярослав Мудрий;

Самодиктант дозволить з'ясувати стан сформованості зорових уявлень, оперативної пам'яті та уваги. Учням педагог пропонує вивчити вірш напам'ять і за певний період часу відтворити його на письмі. Наприклад:

Завдання для 5-го класу.

Ще треті півні не співали,

Ніхто ніде не гомонів.

Сичі в гаю перекликались та ясен раз у раз скрипів.

(Тарас Шевченко)

Завдання для 6-го класу ускладнюється.

Шлях чумацький поскрипує сіллю,

Над Дніпром, у небесних степах,

Світ чумацький – ярмо і привілля,

Сіль життя родить мертва ропа.

(Василь Василяшка.)

Наступним видом нашої методики є письмовий переказ, який потребує від учнів передачу почутого тексту, з урахуванням його логіки, композиції сюжету, засобів мовної лексики, синтаксису. Психологічний механізм цієї проби є більш складним на відміну від попередніх.

Спочатку учням слід усвідомити зміст почутого, що підлягає переказу, визначити порядок викладення змісту і в процесі написання зберегти цю послідовність.

Проведення цієї проби має на меті виявлення стану сформованості слухової, образної та словесно-логічної пам'яті, самоконтролю та уміння виконувати алгоритм орфографічної дії в різних умовах. Письмовий переказ передбачає докладну повну та близьку до тексту передачу змісту прочитаного.

Творчий диктант є найскладнішим видом письмової роботи школярів, основною метою якого є утворення тексту. У процесі написання акцент з якості письма зміщується до змісту написаного. Тому цей вид роботи буде найбільш показовим при виявленні дизорфографічних помилок [1,3]. Наприклад, учням можна запропонувати твори на тему: «Як ви провели зимові канікули», «Різдвяна ніч».

Запропоновані види диктантів дозволять виявити розповсюдженість орфографічних помилок у писемній продукції учнів 5-6 класів, що навчаються у загальноосвітніх школах для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, визначити рівень сформованості структурних компонентів орфографічної навички та ряду психічних функцій, необхідних для оволодіння грамотним письмом, а також окреслити шляхи подолання орфографічних помилок у окресленій категорії учнів.

Література:

1. Ананьев Б. Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом / Б. Г. Ананьев // Известия АПН РСФСР. – 1955. – Вып. 70. – С. 104-148.
2. Прищепова И. В. К вопросу о дизорфографии у учеников младших классов общеобразовательной школы, имеющих нарушения речи / И. В. Прищепова // Патология речи: история изучения, диагностика, преодоление. – СПб, 1992. – С. 124-131.
3. Прищепова И. В. Симптоматика дизорфографии у младших школьников, страдающих нарушениями письменной речи / И. В. Прищепова // Инновации в образовании и социальные перемены. Ч. II. – СПб., 1993. – С. 53-55.
4. Рамзаева Т. Г. Орфографический навык и методические условия его формирования // Начальная школа. – 1976. – №8. – С. 24-29.
5. Ястребова А. В., Конюшков Е. П. Логопедическая работа с учащимися общеобразовательных школ, имеющими нарушения речи // Дефектология, 1974.

УДК 376.42:37.034

Рецензент: Н. О. Макаrchук,
кандидат психологічних наук
старший науковий співробітник

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА СТАН ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПІДЛІТКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

О. А. Прокопенко

У статті аналізується рівень самооцінки та вплив його на стан саморегуляції емоційно-вольової сфери, розкриваються особливості проведення психодіагностики самооцінки у підлітків з розумовою відсталістю. Підкреслюється важливість адекватного рівня самооцінки для корекції емоційно-вольової сфери підлітків з розумовою відсталістю.

Ключові слова: розумова відсталість, емоційно-вольова саморегуляція, самооцінка, самоідентифікація.

Влияние самооценки на состояние эмоционально-волевой саморегуляции подростков с умственной отсталостью